
МИР І БЕЗПЕКА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО І КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКІВ

PEACE & SECURITY AS FUNDAMENTAL VALUES IN CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL AND CONSTITUTIONAL LEGAL ORDER

***Наталія Камінська¹, **Анастасія Камінська²**

**Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
(вул. Троїхсвятительська, 4, м. Київ, 01001)*

***Київський національний університет ім. Т. Шевченка
(вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033)*

***Nataliia Kaminska, **Anastasiia Kaminska**

**Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine
(4, Troichsvyatitelska Str., Kyiv, Ukraine, 01001)*

***Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine, 01033)*

Отримано: 06.09.2025. Затверджено: 05.10.2025

АНОТАЦІЯ

Здійснено аналіз природи і сутності миру й безпеки як фундаментальних загальновизнаних цінностей, з'ясовано їх значення для міжнародного і конституційного правопорядків, що зазнають трансформації організаційно-правових основ, інституційних механізмів. Підкреслено аксіологічний вимір концепцій права на мир і права на безпеку як індивідуальних і колективних прав, їх дихотомічну природу, що зумовлює їх забезпечення на національному, універсальному, регіональному рівнях. Акцентовано, що динаміка

¹ доктор юридичних наук, професор; orcid 0000-0002-7239-8893; e-mail: na-pro@ukr.net

² здобувач вищої освіти; orcid 0000-0002-5529-3045; e-mail: nkaminskaa152@gmail.com

міжнародного і конституційного правопорядків в умовах численних викликів і загроз (кібератаки, збройні конфлікти, пандемії, економічні кризи, екологічні катастрофи, торгівля людьми, тероризм, корупція й ін.) зумовлює трансформацію їх організаційно-правових основ, інституційних та інших механізмів. Це стосується забезпечення наступності й неперервності, послідовного розвитку об'єктно-суб'єктних складових, модернізації системи міжнародного права і системи міжнародної колективної безпеки різних рівнів, національної правової системи України, інших держав, еволюції їх складових, конституційно-правової основи і правозастосовної практики, підвищення правової свідомості й правової культури. Звернуто увагу на необхідність реформування ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, оновлення джерел міжнародного гуманітарного права і міжнародного кримінального права, міжнародного права прав людини і т.д., з урахуванням досвіду російської агресії проти України, геноциду українського народу. В умовах триваючої агресії та глобалізаційних викликів, євроінтеграції і цифровізації гарантувати мир і безпеку, захистити фундаментальні права і свободи й відновити порушені, створити умови для мирного співіснування і цивілізованого вирішення конфліктів, а також пошук оптимальних невідкладних і дієвих способів притягнення до відповідальності за порушення імперативних норм і принципів міжнародного права, міжнародного і конституційного порядків — це першочергові завдання не лише для України, а й для світової спільноти. Зроблено висновки і пропозиції щодо гарантування їх стабільності й перспектив розвитку, протидії агресії росії.

Ключові слова: мир; безпека; права людини; агресія; міжнародний правопорядок; конституційний правопорядок; цінності; трансформація; ідентичність; національна стійкість; держава; відповідальність.

ABSTRACT

The nature and essence of peace and security as fundamental universally recognized values is analyzed, their significance for international and constitutional legal orders undergoing transformations of organizational and legal foundations, institutional mechanisms is clarified. The axiological dimension of the concepts of the right to peace and the right to security as individual and collective rights, their dichotomous nature, which determines their provision at the national, universal, regional levels, is emphasized. The realization of the rights to peace, security, identity, national resilience or stability, sustainable development requires effective cooperation between international and national institutions, experts, civil society etc. It is seen that these are values of the highest order for a person and all of humanity, the world community and its individual regions, and at the same time, a shared responsibility for their provision or violation. The dynamics of international and constitutional legal order in the context of the aforementioned challenges and threats necessitates the transformation of their organizational and legal foundations, institutional and other mechanisms. This concerns ensuring continuity, consistent development of object-subject components, modernization of the system of international law and the system of international collective security at various levels, the national legal system of Ukraine, other states, the evolution of their components, including doctrinal sources, constitutional and legal framework and law enforcement practice, increasing legal awareness and legal culture. At the same time, in our opinion, it is time to reform the UN, OSCE, other international organizations, update the sources of international humanitarian law and international criminal law, international human rights law, etc., taking into account the experience of russian aggression against Ukraine, the actual genocide of the Ukrainian people, as well as digitalization and other innovations. In the context of ongoing aggression and globalization challenges, European integration and digitalization, guaranteeing

peace and security, protecting fundamental rights, restoring violated rights and freedoms, creating conditions for peaceful coexistence and civilized conflict resolution, as well as finding optimal urgent and effective ways to hold accountable for violations of imperative norms and principles of international law, international and constitutional orders are priority tasks not only for Ukraine, but also for the world community. That is, the Ukrainian state is actually the locomotive of transformations not only of the constitutional, but also of the international legal order in order to establish and preserve peace and security, achieve victory and justice, and ensure the effectiveness of guarantees of human rights and humanity for current and future generations.

Key words: peace; security; human rights; aggression; international legal order; constitutional legal order; values; transformation; identity; national resilience; state; responsibility.

I. ВСТУП

Особливу значущість в умовах сьогодення, а саме в умовах збройної агресії росії, а також цифровізації усіх сфер суспільного життя, їх впливу на процеси державотворення і правотворчості набувають, насамперед, мир і безпека. Серед прав людини третього покоління, як відомо, можна виокремити право на мир, на безпеку, на здорове довкілля і сталий розвиток тощо. Ці права мають переважно колективний характер і стосуються соціальних груп, націй і народів. Проте їх політична, а іноді й воєнно-політична складова викликають значну суперечливість і створюють труднощі у процесі захисту на національному чи глобальному рівнях. Тому важливо для сучасної науки і практики звернути увагу на ціннісний потенціал миру і безпеки в умовах нестабільних суспільних відносин, трансформацій, перспективної реконструкції міжнародного правопорядку і забезпечення стабільності конституційного правопорядку.

В останні роки спостерігаємо зростання наукової зацікавленості при вивченні індивідуальних і колективних прав людини, власне права на мир, на безпеку, механізмів їх гарантій, реалізації і захисту. Меншою мірою, але все ж таки звертається увага на проблематику міжнародного і конституційного правопорядків. Наприклад, слід згадати цікаве дослідження І. Іванків «Права людства: стан та перспективи їх забезпечення», яка в узагальненому вигляді підкреслює неоднозначність трактування права на мир, його суб'єктів, а права людства вона розглядає через призму зобов'язань *erga omnes* або моральних обме-

жень¹. Прикметно, що право на безпеку рідше згадується як предмет самостійних наукових розвідок, переважно у контексті окремої галузевої специфіки — енергетичної безпеки (Б. Остудімов²), інформаційної безпеки або міжнародного інформаційного порядку (І. Забара³, А. Пазюк⁴, О. Тихомиров⁵ та ін.) тощо.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є аналіз природи і сутності миру і безпеки як фундаментальних загальновизнаних цінностей, з'ясування їх значення для міжнародного і конституційного правопорядків. Оскільки останні зазнають значних трансформацій, важливо сформулювати висновки і пропозиції щодо гарантування їх стабільності й перспектив розвитку.

Як методологічну основу зазначеної проблематики взято, зокрема, плюралістичний підхід, що розкривається Бернс Г. Уестоном, який права людини вивчає крізь призму основних концепцій, підходів і способів реалізації⁶². Ю. Теміров зазначає, що війну чи мир як фундаментальні явища міжнародних відносин по-різному осмислюють представники різних теоретичних традицій: т.зв. реалістично-ідеалістичної ортодоксії (Н. Morgenthau, J. Mearsheimer, K. Waltz, G. Rose, F. Zakaria, S.v. Evera, R. Jervis, C. Elman) — причини і природу війни; ліберально-ідеалістичної школи — умови і можливості миру (R. Keohane, J. Nye, Ch. Kupchan, M. Doyle, J. Galtung); англійської школи (Н. Bull, B. Buzan); неомарксистської чи франкфуртської школи (I. Wallerstein, R. Cox) — відстоювати широке розуміння; критичних теорій — А. Linklater

¹ Іванків І. Б. (2019) Права людства: стан та перспективи їх забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / НаУКМА, Київ. 20 с.

² Остудімов Б. А. (2023) Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки : дис. ... PhD спец. 081 Право / НАВС, Київ. 258 с.

³ Забара І. М. (2015). Сучасний міжнародний інформаційний правопорядок: концептуальні підходи і питання періодизації. *Інформація і право*. № 1(13). С. 38–46. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2015.1\(13\).272600](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2015.1(13).272600)

⁴ Пазюк А. В. (2016). Міжнародно-правове регулювання інформаційної сфери (теоретичні і практичні аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.11 / КНУ ім. Т. Шевченка, Київ. 467 с.

⁵ Тихомиров О. О. (2014). Інформаційна безпека: соціотехнічна парадигма. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. № 1(14). С. 13–20.

⁶ Бернс Г. Уестон (2003). Права людини: концепції, підходи, реалізація (пер. з англ.) / за заг. ред. Б. Зізік. Київ: Ай Бі. 262 с.

і А. Wendt — використовувати прийоми узагальнення і т.д.¹ Порівняльний аналіз права на мир здійснили М. Гнатовський і Р. Губань, виходячи з джерел регулювання і переважно у світлі різновиду права народів в міжнародному праві². Використано також комплексний і системний підходи, що використані у роботах В. Гдичинського і Н. Камінської при розкритті доктринального вивчення світового правового порядку і міжнародного правопорядку, їх принципів³, а також конституційного порядку і конституційних цінностей⁴.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Незважаючи на значний прогрес у сфері захисту прав і свобод людини, їх регулюванні та забезпеченні механізмів реалізації, охорони і захисту, більшість досліджень залишаються загальнотеоретичними і часто дискусійними, з огляду на сучасні загрози, насамперед війни й інші збройні конфлікти, пандемії і катастрофи. У науці міжнародного права, конституційного права, адміністративного права зроблено чимало важливих напрацювань стосовно правових інститутів і процедур забезпечення прав людини, особливо військовослужбовців, ветеранів, жінок, дітей, осіб з інвалідністю та національних меншин. Учені зосереджують увагу на систематизації прав, їх класифікації за поколіннями та типології.

Багато учених розглядають широко колективні права, а саме, Бернс Г. Уестон серед їх об'єктів наводить: самовизначення в політичному, економічному, соціальному й культурному аспектах, участь у «спіль-

¹ Теміров Ю. Т. (2017). Сучасні дослідження війни та миру: концептуалізація викладання предмету. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. С. 40-42. URL: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/index>

² Гнатовський М. М. (2011). Концепція права народів на мир в міжнародному праві. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Т. 119. С. 176–180.

³ Гдичинський В., Камінська Н. (2025). Світовий правовий порядок і міжнародний правопорядок у працях українських юристів-міжнародників *Правова держава*. Вип. 36. С. 641–652. URL: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2025-36-641-652>

⁴ Камінська Н. В. (2022). Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. Т. 24, № 2. С. 86–95. URL: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>; Крусян А.Р. (2009). Конституційний правопорядок у системі сучасного українського конституціоналізму. *Юридичний вісник*. № 1. С. 16–21; Крижанівський А. Ф. (2009) Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 / ОНЮА, Одеса. С. 87–90.

ній спадщині людства», а також права на мир, здорове довкілля та гуманітарну допомогу¹. При цьому відкрите питання: хто саме може бути суб'єктом цих прав: народи, нації чи окремі соціальні групи?

Право на мир активно обговорюється з середини ХХ сторіччя, порівнюється з такими фундаментальними правами як право на життя, свободу і гідність. Через останні геополітичні події така дискусія ще більше поживалась, слід підкреслити, що право на мир має індивідуальну та колективну природу, впливаючи не лише на конкретну націю, але й на людство в глобальному масштабі. Тобто йдеться про певну дихотомічну сутність цього права.

Аналогічні характеристики, на нашу думку, притаманні й іншому праву, а саме праву на безпеку. Хоча іноді в науковій літературі чи експертно-аналітичних дослідженнях вони не розмежовуються, а розглядаються як цілісне комплексне явище. Власне поряд з правом на мир активно розвивається концепція права на безпеку, що можна визначити фундаментальним для реалізації інших прав. Дослідження засвідчують, що це право охоплює безліч аспектів — від національної безпеки до енергетичної, інформаційної, екологічної, продовольчої безпеки, кібербезпеки і т.д.

Поширена тенденція розгляду миру і безпеки, як і відповідних прав людини або людства, у якості цінностей різних вимірів і масштабів. Так, більшість українських учених (Ю. Барабаш, О. Батанов, М. Баймуратов, С. Головатий, О. Грищук, В. Демиденко, М. Савчин, О. Скрипнюк, Н. Шаптала, Ю. Шемшученко та ін.) стверджують, що такі конституційні цінності в умовах сучасності набувають статусу універсальних і стандартів, становлять основу, на якій формуються структурно-функціональні рамки конституційної системи держави, конституційного правового порядку. Вони виступають критерієм забезпечення конституційності та демократичності організації й діяльності органів влади, зокрема конституційної юстиції, судів загальної юрисдикції, представницьких органів публічної влади тощо.

Цінності можна визначити як соціально значущі блага, що знаходять своє формально-юридичне закріплення у конституційному законодавстві у формі норм-принципів, норм-цілей, норм-завдань,

¹ Берн Г. Уестон (2003). Права людини: концепції, підходи, реалізація (пер. з англ.) / за заг. ред. Б. Зізік. Київ : Ай Бі. 262 с.

а також у рішеннях Конституційного Суду. Оптимальний підхід полягає у трактуванні конституційних цінностей як системи гуманістичних і демократично-правових орієнтирів, які закріплені в тексті конституції, проявляються у діяльності органів конституційної юстиції та впливають на законодавство, правосвідомість, правопорядок і владну практику¹.

Проте міжнародно-правові цінності залишаються практично досліджені й часто ототожнюються з універсальними цивілізаційними категоріями, вичерпний перелік яких відсутній. Вони іноді співпадають з конституційними і відображені у текстах основних законів держав, практиці конституційного судочинства, правових звичаях і традиціях. Серед ключових міжнародно-правових цінностей, безумовно, — мир, свобода, безпека, суверенітет, права людини, справедливість, демократія, верховенство права, територіальна цілісність, рівність, недискримінація, доброчесність, сталий розвиток, парламентаризм. Такий перелік невичерпний, причому більшість з наведених цінностей мають універсальний характер, інші ж стосуються базових людських потреб чи основ організації влади. На наш погляд, важливо не лише формально закріпити цінності, у т.ч. мир і безпеку людини і людства у документах, але і їх глибоко усвідомлювати, реально і дієво імплементувати у життя, практику уповноважених інституцій.

Антропоцентрична природа конституційних цінностей проявляється у їхній тісній взаємодії з людиною, де людська гідність займає провідне місце в ієрархії. Тому саме у контексті гарантування миру і безпеки можна сподіватись на належну реалізацію усіх прав і свобод людини, як індивідуального, так і колективного характеру.

Ще раніше мислителі, зокрема Т. Гоббс та ін., одними з перших звертали увагу на необхідність правового регулювання безпеки людини, суспільства і держави як ключової цінності, зазначав про роль страху як екзистенційного чинника її виникнення. В умовах сьогодення В. Горлинський акцентує увагу на безпеці людського існування як умові для сталого розвитку, виділяючи її основні характеристики: життєздатність, надійність, захищеність, адаптивність, саморегулювання і здат-

¹ Камінська Н. В. (2022) Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. Т. 24, № 2. С. 86–95. URL: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>

ність до самовідтворення¹. Ці властивості формують основу системи цінностей, яка визначає безпеку суспільного буття.

У різні епохи виникають відмінні уявлення про безпеку, а в сучасному світі вони значною мірою диктовані секуляризацією й антропологічним впливом, що переносить відповідальність за створення умов безпечного життя на людину. Безпека розглядається як фундаментальна цінність і ключовий фактор виживання людства, забезпечує сталість і тривалість життя. Це багатогранна концепція, що включає право на захист від загроз, свободу від страху, вимагає ефективних гарантій забезпечення і механізмів відшкодування у разі заподіяних збитків. Останнє актуально у зв'язку з агресією росії і знищенням або пошкодженням об'єктів критичної інфраструктури².

На сьогодні права на мир і безпеку вже не тільки належать до категорій прав людини, але й стали загальноцивілізаційними цінностями, що визначають і впливають на стабільність і прогрес суспільства, світового співтовариства. Ці права інтегровані в систему міжнародного та конституційного права, правову систему Європейського Союзу, відповідних правопорядків. Їх значення зростає в умовах сучасних глобальних викликів і воєнно-політичних, соціально-економічних й релігійно-ідеологічних конфліктів, у т.ч. у цифровому середовищі, все більше акцентуючи на необхідності їх ефективного захисту й реалізації.

Право на мир є однією з фундаментальних цінностей, що лежить в основі міжнародного універсального і регіонального правопорядків. Воно слугує умовою для реалізації інших ключових прав: права на життя, свободу, гідний рівень життя та безпечне довкілля. Тісно пов'язане з правом на безпеку, яке є складовою конституційного права на життя і свободу, право на безпеку охоплює як фізичну, так і психологічну захищеність, а також захист від насильства, тероризму і дискримінації. У багатьох конституціях, конституційних актах це право

¹ Горлинський В. В. (2011). Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір : монографія. Київ: Парапан. 390 с.

² Панкевич О. З. (2018). Природа колективних людських прав та їх співвідношення з індивідуальними (у світлі Загальної декларації прав людини). *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 25, № 3. С. 62–77. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2018-25-3-62>

закріплене як одне з основних, забезпечується низкою державно-правових механізмів і політик¹.

Мир і безпека взаємодоповнюють одне одного: мир забезпечує передумови для безпеки, а безпека сприяє підтримці миру. У системі міжнародного права ці категорії нерозривно пов'язані, утворюючи фундамент системи запобігання конфліктам і забезпечення стійкого або сталого розвитку. Особливого значення вони набувають у періоди війни й агресії, коли держава повинна докладати максимальних зусиль для гарантування безпеки людини і держави, досягнення миру. Конституційні гарантії цих прав відіграють ключову роль у запобіганні загрозам сучасного світу. Мир і безпека залишаються основоположними факторами прогресу, розвитку прав людини, утвердження демократичних і гуманістичних цінностей, а також сприяють еволюції глобального і локального рівнів, трансформації міжнародного і конституційного правопорядків.

У сучасній реальності посилюється значущість права на безпеку, що існує переважно де-факто і не завжди визнається як фундаментальне й універсальне право людини. Водночас закономірним є його юридичне оформлення у контексті створення і підтримання безпечних умов життя, реалізації інших прав і свобод людини. Як і право на мир, право на безпеку має інтегральну природу, що підтверджується похідними правами й свободами, які з нього випливають.

Дослідники зазначають, що поняття «мир» і «безпека» вимагають чіткого правового регулювання, дієвих механізмів їх реалізації. Так, на думку О. Шмоткіна, будь-яке право стає дієвим лише за умов наявності відповідних гарантій і механізмів його забезпечення. При цьому комплекс прав і свобод людини в поєднанні з гарантіями становить важливий аспект правової захищеності особистості. Погоджуємось, що визнання безпеки як невід'ємного права наголошує на її вагомому значенні для соціальної життєдіяльності та задоволення однієї з базових потреб кожної особи².

¹ Богиніч О. Л. (2023). Право на мир у парадигмі колективного та індивідуального суб'єктів: дуалізм підходів. *Альманах права*. Вип. 14. С. 195–200. URL: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2023-14-195-200>

² Шмоткін О. В. (2017). Права особи як об'єкт національної безпеки України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Т. 200. С. 115–120

Хоча детально право на безпеку ще юридично не закріплено у т.ч. на конституційному чи міжнародному універсальному рівні, його сутність дозволяє стан виокремити такі основні аспекти: 1) негативний, що зумовлений необхідністю захищеності; 2) позитивний — комплекс відповідних заходів. Право на безпеку часто аналізується через концепцію «суспільства ризику», що посилює його актуальність в умовах сучасних викликів — новітніх технологій, екологічних катастроф чи воєнних або гуманітарних загроз. У цьому контексті розробляються правові механізми як на міжнародному, так і національному рівнях. Тут важливо концентруватись на тому, що полісемантичність поняття «безпека» зумовлюють широкий спектр його трактувань залежно від конкретних ситуацій або середовищ¹.

Як відомо, Статутом ООН визначено основні цілі організації: підтримка міжнародного миру і безпеки, розвиток дружніх відносин між націями, дотримання принципів рівноправності та права на самовизначення народів, поряд з іншими основними принципами міжнародного права (суверенної рівності держав, незастосування сили, вирішення міжнародних спорів мирними способами...)². Важливо, що ці норми і принципи наділені загальнообов'язковою імперативною силою.

Із середини XX сторіччя Генеральна Асамблея ООН прийняла низку декларацій, що стосуються миру, зокрема: Загальну декларацію прав людини (1948), Декларацію про виховання народів у дусі миру (1978), Декларацію про право народів на мир (1984) та Декларацію про культуру миру (1999). У Декларації 1984 р. наголошується, що мир є ключовою умовою виживання людства, а країни світу повинні проводити політику, яка виключає війни, особливо ядерні. У Декларації 1978 р. закріплено невід'ємне право кожної людини та народу на життя в умовах миру, підкреслюючи його міжпоколіннєвий характер, що відрізняє це право від індивідуальних. Також було прийнято Ріо-де-Жанейрську декларацію (1992), «Порядок денний на XXI сторіччя», а також Цілі сталого розвитку (2015), зокрема Ціль 16 «Мир, справедливість і сильні інститути»³, що інтегровані в законодавство

¹ Богінич О. Л. Зазначена праця.

² United Nations Charter. Peace, dignity and equality on a healthy planet. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

³ Sustainable Development Goals: 17 Goals to Transform our World. URL: <https://www.un.org/en/exhibits/page/sdgs-17-goals-transform-world>

України. Глобальна контртерористична стратегія ООН (2006), присвячена питанням безпеки, і Декларація про право на мир (2016) мають фундаментальне значення для глобального миру. Міжнародно-правову основу також формують різноманітні пакти та конвенції, серед яких: Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966), Женевські конвенції (1949), Конвенція про запобігання геноциду (1948), а також угоди щодо боротьби з тероризмом і захисту цивільної авіації й мореплавства. Особливо важливою є резолюція Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000), що підтверджує необхідність рівної участі жінок у врегулюванні конфліктів, миротворчих процесах і запобіганні насильству. Україна активно впроваджує її через Національні плани дій (2016, 2020 рр.) і стала першою країною, яка ухвалила ці плани в умовах воєнного конфлікту¹.

На регіональному рівні ключове значення має Європейська конвенція з прав людини (1950) — основоположний документ у системі міжнародно-правових гарантій. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) розглядає справи, пов'язані з захистом права на життя, свободу та заборону тортур. Важливу роль відіграють також декларації Ради Європи 1993, 2005 і 2013 років, спрямовані на зміцнення принципів прав людини та мирного вирішення конфліктів².

На національному рівні право на мир і безпеку закріплюється у конституціях і законодавстві держав. Зокрема, стаття 17 Конституції України визначає захист суверенітету й безпеки як найважливішу функцію держави, а стаття 18 спрямовує зовнішню політику на підтримку миру³. В інших країнах це право закріплено у різних формах: у преамбулах конституцій (Японія⁴, Іспанія⁵, Німеччина⁶, Непал⁷).

¹ Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>

² Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Rome, 4.XI.1950). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

³ Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

⁴ The Constitution of Japan. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

⁵ Constitución Española. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

⁷ The Constitution of Nepal. URL: https://ag.gov.np/files/Constitution-of-Nepal_2072_Eng_www.moljpa.gov.npDate-72_11_16.pdf

Водночас законодавство України включає низку нормативних актів (закони «Про національну безпеку» 2018 р., «Про оборону» 1991 р., «Про розвідку» 2020 р. тощо), що деталізують механізми забезпечення безпеки. Крім того, укази Президента України затверджують стратегії у сферах національної та військової безпеки.

Отже, закріплення прав на мир і безпеку через конституційні норми є важливим показником існування демократичної, правової та незалежної держави. Це забезпечує людині й суспільству впевненість у майбутньому та сприяє їхньому розвитку. Водночас на практиці існують серйозні проблеми реалізації цих прав, які потребують подальшого вирішення. Останнє є актуальним у період воєнного стану та постконфліктний час, що вимагає ґрунтовного наукового і прикладного аналізу.

Раніше обґрунтовувалось, що механізм забезпечення права на мир має включати: по-перше, створення умов для встановлення миру (зокрема припинення військових дій); по-друге, конституційне закріплення права на мир; і по-третє, врегулювання питань ядерної безпеки¹. Аналогічний механізм реалізації права на безпеку як комплексне явище передбачає створення інтегрованої системи як конституційно-правових інструментів, так і міжнародно-правових. Йдеться джерела правового регулювання, правові норми (національні та міжнародні стандарти), принципи, обмеження, правові акти, інтерпретаційні та індивідуальні рішення, гарантії, способи поновлення порушених прав, притягнення до відповідальності й діяльність уповноважених суб'єктів. Влучною є класифікація моделей міжнародних гарантій безпеки на універсальну (за Статутом ООН), регіональну (у рамках ОБСЄ і НАТО), наднаціональну (ЄС)². Проте ці гарантії виявилися недостатньо дієвими, що фактично не убезпечило військову агресію з боку росії.

На противагу цьому, конституційні інструменти забезпечення прав і свобод є більш ефективними завдяки їх прямій дії, що дозволяє громадянам звертатися до суду для захисту своїх прав. Тобто хоч

¹ Ноняк М. В. (2023). Право людини на мир як передумова до миробудівництва. *Наука і техніка сьогодні*. № 14(28). С. 123–131. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14\(28\)-123-131](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14(28)-123-131)

² Лебідь І. (2017). Концепція «human security» в безпековому дискурсі. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. С. 47–49. URL: <https://jpps.donnu.edu.ua/article/view/3630>

і передбачені конвенційні системи, моніторингові процедури і міжнародний судовий і квазісудовий контроль, що здійснюються за участі міжнародних організацій, найбільш дієвими й остаточними є судові процедури в рамках Міжнародного суду ООН, ЄСПЛ, інших регіональних судових органів. Водночас в умовах реформ й інших трансформацій міжнародного і конституційного правопорядків актуалізується потреба перегляду системи суб'єктів гарантування стабільності системи міжнародного миру і безпеки, їх ключових ролей і повноважень (наприклад, Ради Безпеки ООН та ін.)¹. Традиційно ООН залишається ключовим суб'єктом у сфері підтримки миру і безпеки за допомогою миротворчих операцій, забезпечення дотримання норм міжнародного права й виконання програм запобігання конфліктам, відновлення постконфліктних територій. До цих зусиль долучаються інші міжнародні організації, у т.ч. неурядові, задля здійснення заходів з відбудови регіонів, надання гуманітарної допомоги цивільному населенню, підтримки політико-правової стабільності, роззброєння, реінтеграції колишніх комбатантів, а також зміцнення механізмів захисту прав людини і верховенства права.

IV. ВИСНОВКИ

Сучасні виклики і загрози — кібератаки, збройні конфлікти, пандемії, економічні кризи, екологічні катастрофи, торгівля людьми, тероризм, корупція та ін. — зумовлюють серйозні наслідки на всіх рівнях життєдіяльності людини і людства, національного і міжнародного правопорядків. Вони загрожують миру і безпеці, реалізації відповідних прав, ускладнюючи міжнародно-правові механізми і негативно впливаючи на національні правові системи. Це потребує постійного наукового вивчення, обґрунтування і вдосконалення стратегій захисту та реагування.

Концепції права на мир і права на безпеку зумовлені їх аксіологічним виміром і відзначаються дуалістичною або дихотомічною

¹ Камінська Н., Демиденко В. (2025). Україна — рушійна сила утвердження свободи, демократії, безпеки, прав людини та верховенства права як першооснови нового світового та європейського правопорядку. *Право України*. № 3. С. 25–42. URL: <https://doi.org/10.33498/loiu-2025-03-025>; Андрейків А. (2025). Конституційно-правові засади регулювання міжнародного співробітництва із відновлення України: досвід, воєнні випробування та повонний ренесанс. *Наше право*. № 2. С. 31–39 URL: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.6>

природою, належать до індивідуальних і колективних прав, що унеможлиблює їх забезпечення виключно на національному чи локальному рівнях. Колективні механізми реалізації зазвичай виявляються більш ефективними в контексті попередження загроз миру і безпеці, вирішення конфліктів, і подолання розбіжностей, що спричиняють напруженість та збройні конфлікти. Реалізація прав на мир, на безпеку, ідентичність, національну стійкість або стабільність, сталий розвиток потребує дієвої співпраці між міжнародними та національними інституціями, експертами, громадянським суспільством тощо. Вбачається, що це цінності найвищого порядку для людини і всього людства, світового співтовариства і його окремих регіонів, а також водночас спільна відповідальність за їх забезпечення або порушення. Наприклад, важливою при цьому є координація дій ключових державно-владних інституцій України — Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України, Служби безпеки України, міністерств і місцевих органів влади.

Звісно, динаміка міжнародного і конституційного правопорядків в умовах згаданих викликів і загроз зумовлює трансформацію їх організаційно-правових основ, інституційних та інших механізмів. Це стосується забезпечення наступності й неперервності, послідовного розвитку об'єктно-суб'єктних складових, модернізації системи міжнародного права і системи міжнародної колективної безпеки різних рівнів, національної правової системи України, інших держав, еволюції їх складових, конституційно-правової основи і правозастосовної практики, підвищення правової свідомості й правової культури. Водночас, на наше переконання, на часі реформування ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, оновлення джерел міжнародного гуманітарного права і міжнародного кримінального права, міжнародного права прав людини і т.д., з урахуванням досвіду російської агресії проти України, фактично геноциду українського народу. В умовах триваючої агресії та глобалізаційних викликів, євроінтеграції і цифровізації гарантувати мир і безпеку, захистити фундаментальні права, відновити порушені права і свободи, створити умови для мирного співіснування і цивілізованого вирішення конфліктів, а також пошук оптимальних невідкладних і дієвих способів притягнення до відповідальності за порушення імперативних норм і принципів між-

народного права, міжнародного і конституційного порядків — це першочергові завдання не лише для України, а й для світової спільноти. Тобто Українська держава фактично є локомотивом трансформацій не лише конституційного, а й міжнародного правопорядку задля утвердження і збереження миру і безпеки, здобуття перемоги і справедливості, ефективності гарантій прав людини і людства для нинішнього і майбутніх поколінь.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрейків А. (2025). Конституційно-правові засади регулювання міжнародного співробітництва із відновлення України: досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс. *Наше право*. № 2. С. 31–39 URL: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.6>
2. Бернс Г. Уестон (2003). Права людини: концепції, підходи, реалізація (пер. з англ.) / за заг. ред. Б. Зізік. Київ: Ай Бі. 262 с.
3. Богінч О. Л. (2023). Право на мир у парадигмі колективного та індивідуального суб'єктів: дуалізм підходів. *Альманах права*. Вип. 14. С. 195–200. URL: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2023-14-195-200>
4. Гдичинський В., Камінська Н. (2025). Світовий правовий порядок і міжнародний правопорядок у працях українських юристів-міжнародників *Правова держава*. Вип. 36. С. 641–652. URL: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2025-36-641-652>
5. Гнатовський М. М. (2011). Концепція права народів на мир в міжнародному праві. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Т. 119. С. 176–180.
6. Горлинський В. В. (2011). Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір : монографія. Київ: Парапан. 390 с.
7. Забара І. М. (2015). Сучасний міжнародний інформаційний правопорядок: концептуальні підходи і питання періодизації. *Інформація і право*. № 1(13). С. 38–46. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2015.1\(13\).272600](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2015.1(13).272600)
8. Іванків І. Б. (2019) Права людства: стан та перспективи їх забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / НаУКМА, Київ. 20 с.
9. Камінська Н. В. (2022). Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. Т. 24, № 2. С. 86–95. URL: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>
10. Камінська Н., Демиденко В. (2025). Україна — рушійна сила утвердження свободи, демократії, безпеки, прав людини та верховенства права як першооснови нового світового та європейського правопорядку. *Право України*. № 3. С. 25–42. URL: <https://doi.org/10.33498/lopu-2025-03-025>
11. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
12. Крижанівський А. Ф. (2009) Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 / ОНЮА, Одеса. 469 с.
13. Крусан А. Р. (2009). Конституційний правопорядок у системі сучасного українського конституціоналізму. *Юридичний вісник*. № 1. С. 16–21.
14. Лебідь І. (2017) Концепція «human security» в безпековому дискурсі. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. С. 47–49. URL: <https://jpvps.donnu.edu.ua/article/view/3630>

15. Ноняк М. В. (2023). Право людини на мир як передумова до миробудівництва. *Наука і техніка сьогодні*. № 14(28). С. 123–131. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14\(28\)-123-131](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14(28)-123-131)
16. Остудімов Б. А. (2023) Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки : дис. ... PhD спец. 081 Право / НАВС, Київ. 258 с.
17. Пазюк А. В. (2016). Міжнародно-правове регулювання інформаційної сфери (теоретичні і практичні аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.11 / КНУ ім. Т. Шевченка, Київ. 467 с.
18. Панкевич О. З. (2018). Природа колективних людських прав та їх співвідношення з індивідуальними (у світлі Загальної декларації прав людини). *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 25, № 3. С. 62–77. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2018-25-3-62>
19. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>
20. Теміров Ю. Т. (2017). Сучасні дослідження війни та миру: концептуалізація викладання предмету. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. С. 40–42. URL: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/index>
21. Тихомиров О. О. (2014). Інформаційна безпека: соціотехнічна парадигма. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. № 1(14). С. 13–20.
22. Шмоткін О. В. (2017). Права особи як об'єкт національної безпеки України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Т. 200. С. 115–120
23. Constitución Española. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>
24. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Rome, 4.XI.1950). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
25. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
26. Sustainable Development Goals: 17 Goals to Transform our World. URL: <https://www.un.org/en/exhibits/page/sdgs-17-goals-transform-world>
27. The Constitution of Japan. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
28. The Constitution of Nepal. URL: https://ag.gov.np/files/Constitution-of-Nepal_2072_Eng_www.moljpa.gov._npDate-72_11_16.pdf
29. United Nations Charter. Peace, dignity and equality on a healthy planet. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

REFERENCES

1. Andreykiv A. (2025). Konstytutsiyno-pravovi zasady rehulyuvannya mizhnarodnoho spivrobitnytstva iz vidnovlennya Ukrainy: dosvid, voyenni vyprobuвання та povoyenny renesans [Constitutional and legal principles of regulating international cooperation in the restoration of Ukraine: experience, military trials and post-war renaissance]. *Our Law*. No. 2. pp. 31–39. URL: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.6> [In Ukrainian].
2. Boginich O. L. (2023). Pravo na myr u paradyhmi kolektyvnoho ta indyvidualnoho suyektyv: dualizm pidkhodiv [The right to peace in the paradigm of collective and individual subjects: dualism of approaches]. *Almanac of Law*. Vol. 14. pp. 195–200. URL: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2023-14-195-200> [In Ukrainian].
3. Burns G. Weston (2003). Prava lyudyny: kontseptsii, pidkhody, realizatsiya [Human Rights: Concepts, Approaches, Implementation] / ed. B. Zizik. Kyiv: IB. 262 p. [In Ukrainian].
4. Constitución Española. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

5. Constitution of Ukraine of June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [In Ukrainian].
6. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Rome, 4.XI.1950). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
7. Gorlynskyi V. V. (2011). *Filosofiya bezpeky i staloho lyudskoho rozvytku: tsinnisny vymir* [Philosophy of Security and Sustainable Human Development: Value Dimension]. Kyiv: Parapan. 390 p. [In Ukrainian].
8. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>. Gorlynskyi V. V. (2011). *Filosofiya bezpeky i staloho lyudskoho rozvytku: tsinnisny vymir* [Philosophy of Security and Sustainable Human Development: Value Dimension]. Kyiv: Parapan. 390 p. [In Ukrainian].
9. Hdychynskyi V., Kaminska N. (2025). Svitovyy pravovyy poriadok i mizhnarodnyy pravoporiadok u pratsyakh ukrayinskykh yurystiv-mizhnarodnykyv [World legal order and international legal order in the works of Ukrainian international lawyers]. *Legal State*. Vol. 36. pp. 641–652. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2025-36-641-652> [In Ukrainian].
10. Hnatovskiy M. M. (2011). Kontseptsiya prava narodiv na myr v mizhnarodnomu pravi [The concept of the right of peoples to peace in international law]. *Scientific notes of the NaUKMA. Legal sciences*. Vol. 119. pp. 176–180. [In Ukrainian].
11. Ivankiv I. B. (2019). Prava lyudstva: stan ta perspektyvy yikh zabezpechennya [Human rights: state and prospects for their provision]: abstract of dissertation ... candidate of legal sciences: spec. 12.00.01 / NaUKMA, Kyiv. 20 p. [In Ukrainian].
12. Kaminska N., Demydenko V. (2025). Ukrayina — rushyina syla utverdzheniya svobody, demokratiyi, bezpeky, prav lyudyny ta verkhovenstva prava yak pershoosnovy novoho svitovoho ta yevropeyskoho pravoporiadku [Ukraine — the driving force for the establishment of freedom, democracy, security, human rights and the rule of law as the fundamental principles of the new world and European legal order]. *Law of Ukraine*. No. 3. pp. 25–42. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2025-03-025> [In Ukrainian].
13. Kaminska N. V. (2022). Suchasna paradyhma konstytutsiynykh tsinnostey ta yikh znachennya v umovakh voyennoho stanu [Modern paradigm of constitutional values and their significance in conditions of martial law]. *Philosophical and methodological problems of law*. Vol. 24, No. 2. pp. 86–95. URL: <https://doi.org/10.33270/02222402.86> [In Ukrainian].
14. Kryzhanivskiy A. F. (2009). Pravoporiadok suverennoyi Ukrayiny: stanovlennya ta tendentsiyi rozvytku (zahal'noteoretychne doslidzhennya) [The legal order of sovereign Ukraine: formation and development trends (general theoretical research)]: dissertation ... Doctor of Law: spec. 12.00.01 / ONJA, Odesa. 469 p. [In Ukrainian].
15. Krusyan A. R. (2009). Konstytutsiynyy pravoporiadok u systemi suchasnoho ukrayinskoho konstytutsionalizmu [Constitutional Law and Order in the System of Modern Ukrainian Constitutionalism]. *Legal Bulletin*. No. 1. pp. 16–21. [In Ukrainian].
16. Lebid I. (2017). Kontseptsiya «human security» v bezpekovomu dyskursi [The concept of “human security” in the security discourse]. *Collection of scientific works of the teaching staff of Vasyl Stus Donetsk National University*. pp. 47–49. URL: <https://jpvs.donnu.edu.ua/article/view/3630> [In Ukrainian].
17. Nonyak M. V. (2023). Pravo lyudyny na myr yak peredumova do myrobiduvnyctva [The human right to peace as a prerequisite for peacebuilding]. *Science and Technology Today*. No. 14(28). pp. 123–131. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14\(28\)-123-131](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14(28)-123-131) [In Ukrainian].
18. Ostudimov B. A. (2023). Konstytutsiyno-pravovi zasady zabezpechennya enerhetychnoyi bezpeky [Constitutional and legal principles of ensuring energy security]: dissertation ... PhD spec. 081 Law / NAIA, Kyiv. 258 p. [In Ukrainian].

19. Pazyuk A. V. (2016). Mizhnarodno-pravove rehulyuvannya informatsiyanoi sfery (teoretychni i praktychni aspekty) [International legal regulation of the information sphere (theoretical and practical aspects)]: dissertation ... Dr. of Law: spec. 12.00.11 / T. Shevchenko National University in Kyiv, Kyiv. 467 p. [In Ukrainian].
20. Pankevych O. Z. (2018). Pryroda kolektyvnykh lyudskykh prav ta yikh spividnoshennya z indyvidualnymi (u svitli Zahalnoyi deklaratsiyi prav lyudyny) [The nature of collective human rights and their relationship with individual rights (in the light of the Universal Declaration of Human Rights)]. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. Vol. 25, No. 3. pp. 62–77. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2018-25-3-62> [In Ukrainian].
21. Shmotkin O. V. (2017). Prava osoby yak ob'ekt natsionalnoyi bezpeky Ukrainy [Individual rights as an object of national security of Ukraine]. *Scientific notes of NaUKMA. Legal sciences*. Vol. 200. pp. 115–120. [In Ukrainian].
22. Sustainable Development Goals: 17 Goals to Transform our World. URL: <https://www.un.org/en/exhibits/page/sdgs-17-goals-transform-world>
23. Temirov Y. T. (2017). Suchasni doslidzhennya viyny ta myru: kontseptualizatsiya vykladannya predmetu [Modern studies of war and peace: conceptualization of teaching the subject]. *Collection of scientific works of the teaching staff of Vasyl Stus Donetsk National University*. pp. 40–42. URL: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/index> [In Ukrainian].
24. The Constitution of Japan. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
25. The Constitution of Nepal. URL: https://ag.gov.np/files/Constitution-of-Nepal_2072_Eng-wwww.moljpa.gov._npDate-72_11_16.pdf
26. Tikhomirov O. O. (2014). Informatsiyna bezpeka: sotsiotekhnichna paradyhma [Information Security: Sociotechnical Paradigm]. *Information Security of Man, Society, and State*. No. 1(14). pp. 13–20. [In Ukrainian].
27. UN Security Council Resolution 1325 «Women, Peace, Security». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-on-1325> [In Ukrainian].
28. United Nations Charter: Peace, dignity and equality on a healthy planet. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
29. Zabara I. M. (2015). Suchasnyy mizhnarodnyy informatsiyyny pravoporyadok: kontseptualni pidkhody i pytannya periodyzatsiyi [Modern international information legal order: conceptual approaches and issues of periodization]. *Information and Law*. No. 1(13). pp. 38–46. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2015.1\(13\).272600](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2015.1(13).272600) [In Ukrainian].